

A. Gergely András

A hatalom akarása és élményközössége

„Ez a világ a hatalom akarása – és azon kívül semmi más!
És ti magatok is a hatalom akarása vagytok – és azon kívül semmi”
(Nietzsche: *A Hatalom Akarása*)

A hatalom akarása mint ideológiává lett értékkepzet egyfajta kombattáns szerveződés, de nem csupán akarnokság platformja, hanem érdek és értékter, így mindennemű találkozások szcénája is. Expozícióként röviden annyit: az uralom és hatalom antropológiája témakörében (elnézést kérve a helyenkénti elvontság és felületesség bűnéért) lakonikusan úgy összegezhetném közlésemet, hogy a *communitast* konstituáló struktúrává vagy ideológiává erősítve a társadalmi élményközösség a narrációk kénytelen elfogadjává szimplifikálódik, sajátos neokolonizációs helyzettudatba szorul, mivel a modern államok (párt)politikai kommunikatív rendje vagy normái olyan határokból és határáthágási gyakorlatból állnak össze vagy intézményesülnek, melyben a szimbolikus értelmezés, a „jelentésekből szőtt háló” szükségképpen antipolitikai diskurzus részévé kell váljon. Ennek beláttatását a hatalom térbeliségének, érték- és mérték meghatározó mivoltának hatékonyságát az ideológiai mezőben elfoglalt pozíciójának néhány dimenziójára fókuszálva fogom tárgyalni, Nietzsche alapművére utalva, de Clifford Geertz és az empirikus részvételi identitás felé araszolgatva, majd Pierre Clastres megfontolásait is szemügyre véve. Kiemelésekkel, hangsúlyokkal kell éljek az alábbiakban, ha érdemi megértést vagy fölismerést kívánnék sugallani, de mindent részleteiben kifejtésem mégsem lehet, egyes passzusok bővebb kifejtésére szükségképpen majd másutt kell vállalkoznom.¹

Politikai antropológiával foglalkozom, mint az ismeretes, így szinte kézenfekvően kínálók látszatra „politikai” témát, mégpedig címében is kifejezetten olyat, amely tükrözni hivatott lenne politikai társadalom és uralmi viszonyok, kollíziók és konfliktusok, erőterek és hatások komplex viszonyrendszerét. A látszat azonban csalóka. Nemcsak azért, mert a mottó és a címbe foglalt nietzschei üzenet mintegy kikéri magának a szociológiai vagy antropológiai, politológiai vagy pusztán szakrális célú olvasatot.² A Hatalom itt nem a mindennapi közbeszédben összetalálkozott és publicisztikus vagy morális mondanivalók tanmeséjének egyik főszereplője, a mindenkor utált és citált, elutasított vagy hízelgéssel megtámogatott aktor. Hanem valamelyest „elvont”

A. Gergely András (1952) – politológus, kulturális antropológus, az ELTE TÁTK és a PTE DTI oktatója, szerkesztő, a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság elnöke, andrasgergelya@gmail.com

¹ A témaválasztás eredetileg a *Találkozások antropológiája* szegedi nemzetközi konferenciára készült előadás, kicsit rendezgetve és forráshivatozásokkal bővítve.

² „mint erre a 440 oldalas eredeti Nietzsche-szöveg fordítója, Romhányi Török Gábor is külön útmutatóban hívja föl a figyelmet”, lásd Romhányi 2003. Romhányi Török Gábor: *A Hatalom Akarása, avagy A hatalom akarása*. A fordító „használati utasítása” Friedrich Nietzsche: *A hatalom akarása* című művéhez. *Hitel*, (16) 1. 2003. Forráshely: <http://epa.oszk.hu/01300/01343/00013/muhely.html>

lényeg, érték^{tér}, melyben tagadni vagy helyeselni, magyarázatot vagy értelmet keresni, fejlődési elveket meghatározni csakis visszafelé olvasatban lehet tudományosan és analitikusan, genealógiai eljárásban, amely mint érzékelhetjük e szóból is, nem igazán jelenkutatási *antropológiai* gyakorlat. Ám kérdés marad, hogy a Hatalom maga az *érték* meghatározás, az eredendő irány megszabásának legitím jogosultsága, valamifajta filozófiai antropológiai alapozottságú tünemény – vagy netán egyed, élő *entitás*, cselekvő és a saját értékterében kiteljesedő dráma *játéktere* inkább. *A hatalom akarása* kötetben a 715. aforizmában Nietzsche az alábbi módon határozza meg az értékeket: „...»viszonylag rövid életű, komplex lények fennmaradásának és növekedésének feltételei a *levés*-ben«. Mind az értékek létrehozása, mind pedig ’hierarchiájuk’, azaz egymáshoz képest elfoglalt helyzetük [...] csak a Hatalom Akarása eredendő irányultságára vonatkoztatva nyer értelmet, az értékek ’helye’ ettől az iránytól függ. A Hatalom Akarása az értékek *eredete*, minden értékhierarchia eredete – meghatározza az értékek értékét”³.

Másképpen megfogalmazva, saját használatra alkalmassá téve: az értékek eredetéről s következőleg a Hatalomról is könnyedén kijelenthető, hogy a hatalmi közlési, értelmezési és kommunikatív rendszerek narratív megjelenítése azért sem lehet „tisztán” politológiai vagy empirikusan kutatható antropológiai művelet, mivel a társadalmi világ sokrétűen ritualizált szcenikai térben funkcionál, ahol a kultúrák és politikai berendezkedések közötti közlekedés nem valamiféle „természetes” létállapot, eredendő céloksággal vagy „kezdeti irányultságból” fakadó átalakulással – hanem épp ellenkező igényt ébreszt. Mégpedig a *megértés inherens módját*, az émikus aspektust, melyhez kontrollként ott az étikus rálátás, de e kettő összelete nem a teljesebb kép, hanem részleteiben is elbizonytalanító szimbolizáció, narratíva lesz, melynek vállalása immár ránk hárul, s csak relatíve független a Hatalomtól... éppúgy mint a kutató mindenkori pozíciója a megértendő problematika aktualitását illetően.⁴

Ámde: ha maga az antropológiai kutatás és megértés, empirikus tudás és teorikus értelmezés megkívánja a jelenlétet, részvételt, rálátást és a benne-lét harmóniáját (komplex lények feltételeit a „levésben”), akkor hogyan is állhatunk hozzá e politikainak gondolt állapot megértéséhez, konkrét társadalmi közösségek hatalmi világhoz kapcsolódó entitásainak körvonalazásához, helyzeteinek, ideológiai alapozottságának vagy apparátusainak belátásához, alkalmasint beláthatatlanságához, káoszához is? Romhányi értelmezésében „A Hatalom Akarásának mindig önmagával van dolga. Mindig önmagának meghaladása, akár az akcióban, akár a reakcióban. Önmagával szemben az elemi ösztönök kaotikus és ellentmondásos sokféleségének arculatát ölti. Az eredendő indulatiság maga. Nietzsche pontosan a Hatalom Akarásának ezt az eredendő határozatlanságát nevezi káosznak. [...] A lehetőségekben túlzottan is bővelkedő káosz nem a rendezetlenséget jelenti, hanem az ösztönök sokaságát, erők teljes láthatárát, amelyeken belül a megismerés és a művészet⁵ felvázolják perspektíváikat. Másfelől a káosz viszont azt a pillanatot is jelenti, amikor az értékek összeomlanak, amikor a Hatalom Akarása önmagába visszafordulva holtpontra jut. A Hatalom Akarása a káosszal szemben az egymással harcoló

³ Friedrich Nietzsche: *A hatalom akarása: minden érték átértékelésének kísérlete*. Cartaphilus, Bp. 2002.

⁴ Kontextusait tekintve lásd Szabó Márton: *Politikai episztemológia. L'Harmattan Kiadó, Bp. 2011*; uő: *A metaforikus politika. Politikatudományi Szemle* 3(1994) 91–111; Clifford Geertz: *Primordial Loyalties and Standing Entities: Anthropological Reflections on the Politics of Identity. Public Lectures* 7., Collegium Budapest, 1994b. 1–18.

⁵ „A dionüszoszi világszemlélet” című írás Nietzsche görög művészetéről és világréprokról szóló elméletének egyik korai megfogalmazása, mely eredetileg egy hosszabb munka része lett volna, s melyet végül nem dolgozott ki, de részévé lett a dionüszoszi és apollóni világréprokr értelmezésének. [Romhányi jegyzete, i.h.]

erők hierarchizációs elve, egyszersmind tendencia az egyre nagyobb tartomány kisajátítására. Az erős akarat képes harmonizálni tulajdon erőit, bármennyire széttartanak is, tudja ellenőrizni állandó fejlődésüket. Erős az az ember, aki a 'káosz látványára vágyik', vagyis aki szembeszáll valamennyi ösztönnel, de legalábbis a lehető legtöbbel, és uralkodik is rajtuk. A 'nagy stílus', 'nagy remény', 'nagy politika', 'nagy nevelő' kifejezésekben a 'nagy' jelző minden esetben azt jelenti, hogy itt a Hatalom Akarása beteljesítette igenlő természetét. Gyöngye pedig az az ember, aki e feladatnak nem felel meg, és a megoldást mindig bizonyos erők elfojtásában vagy kiküszöbölésében keresi. Az igenlő és erős Hatalom Akarása vállalja a változatosságot, a különbséget és a pluralitást. Ha negatív és gyöngye, akkor összezsugorodik a védekezésben és a menekülésben az előbbi szöges ellentétéként, amelyre a hatalom kiteljesedésének nemes egyszerűsége jellemző." (Romhányi uo.).

Bocsáttassék meg, ha ebből a szisztematikus okfejtésből nem kellő szordínóval engedem előbukni azt a kvázi-típust, amelyet napjaink Magyarországon (és még nem is egy világtájon, nem is egy államban) a Nagyságra törő politikai akarnokok ragadnak meg egyre inkább, akik a hatalom kiteljesedését és uralmi terük növekedését a Nagyság és Erő bővületében a védekező és menekülő stratégiával egyidejűleg próbálják megvalósítani – ellentmondva látszólag a fentieknek. A hatalmi szertartásosságnak és a mindennapos rítusoknak mindig van irányadó és tartósító eszköze, amely konkrét megnevezésben nem más, mint a hatalomgyakorlás és az erőszak kiterjedtsége, legitimitása, „mechanizmusa”. A kérdés jószerivel épp az: hogyan lesz az erőszak rendszerré, megengedett normává, megtúrt szokásjoggá, „avatottak” és „felhatalmazottak” kiváltságává, és hogyan válik a mindennapos szokványosodott működés-egész egyfajta communitast konstituáló struktúrává vagy ideológiává, amely a korszak dinamikájával szentesítve az akarat eredményességét, sőt „igazságértékét” hordozza? Hogyan alakul ki a társadalom struktúrájában a funkcionális „bonyolódás”, rétegzettebbé válás, érintkezés, kölcsönhatás s mellette a hatékony tartalom, a folyamatosság, a legitimáció – a találkozások, társas intimitások értelmében? Erről-ezekről próbálok a továbbiakban néhány körvonalat megrajzolni – jelzem ismét: vázlatosan.

A politikai antropológia talán megteheti, hogy „politizál”, politikai tüneményeket tárgyal, les meg és tesz fogalmi kimunkáltságú értelmezés részévé. A politikai pszichológia, a politikai kultúra kutatása, a szociálpszichológia is hasonlóképpen jár el, egyező feltételekkel keres és talál típusokat, vélekedés- vagy viselkedésmódokat, erőket és hatásokat, szubjektumokat és csoportozatokat. Miben vagyok hát én más, amikor ezt a hatalomakarási kérdéskört lapitgatom itt, s közben antropológiát mondok? Ezt Olvasóim megítélésére bízom.

„A hatalom akarásával azt a jellemzőt juttatom kifejezésre, hogy nem számolhatjuk föl a mechanikai rendet anélkül, hogy magát a rendet ne számolnánk föl.” (Nietzsche)⁶ A nietzschei rendszerben a győztes fogalmához *belső akaratot* kell társítani, s ez a hatalom akarása, amelynek mint erőnek lényege a másik erőhöz viszonyított mennyiségi különbsége, amely különbség erőminőségben jut kifejezésre, majd így vezérlő elvvé válik az erők szintézisében, az erők különbségében és újratermelődésükben. S éppen ez az örök szintézis és állandósult visszatérés alapul a hatalom akarásának vezérlő elvén, egymástól el nem választhatóan: „az erő az, ami képes (valamire), a hatalom akarása pedig az, ami akar (valamit). [...] Az erő fogalma

⁶ Nietzsche: *Wille zur Macht*, II., 374., utalja Gilles Deleuze: *Nietzsche és a filozófia*. Gond Alapítvány Kiadó – Holnap Kiadó, Bp. 1997. 84.

természetéből következően győztes, mivel az erőnek erőhöz való viszonya, amint az a fogalomban benne foglaltatik, az uralkodás: két egymáshoz viszonyuló erő közül az egyik az uralkodó, a másik az uralt.” (Deleuze uo. 86.)

Az euro-amerikai típusú kultúrákban, államiasult struktúrákban főképp az uralmi viszonyhelyzeteket jellemző instrumentális erő a meghatározó, és a győztes szerepe szempontjából az aktorokban lakozó akarat, végső soron a hatalom akarása révén egymás fölé kerekedő erők *kölcsönkapcsolatai* adják a behódolás kényszerét.⁷ A társas-társadalmi viszonyok szimultán kölcsönhatása és esélykülönbségei mélyén lehetséges, hogy van egy sajátos „természetfeletti harmónia” is, amely túlélni segíti a partnerviszonyba kerülőket, de az erőkülönbségek újratermelése és szintézise (mint Nietzsche szerint az „örök visszatérés” eredménye) korántsem független a különbségen, származáson, társadalmi pozícionáltságon alapuló („genealógiai”) minőségtől. Ez méginkább így van az államiasultság szintje alatti szervezetszerű társadalmakban. Nem térve ki itt most részletesebben az egymástól sokban is eltérő törzsi viszonyrendszerekre, csak jelzem a fentiekből kiemelve: ha a *hatalom akarása* az erők differenciális eleme, akkor a keletkező *minőségek* eleme is, vagyis az egymással kölcsönhatásban álló erők közötti *mennyiségi különbségek* eredője lesz. De e mennyiség/minőség együttesben a minőségi oldalon ott áll a származás, a képesség, a „pouvoir” értelmében vett jogosultság és elvitathatatlanág, mely a hatalomba kerülést valószerűsíti vagy garantálja is.⁸ Az erők egymáshoz való viszonyában a *véletlen* is megjelenik, mint a *viszonyba rendeződés meghatározó elve*. Így a hatalom akarása – mint a *véletlent* legbelsőjében tartalmazó képesség – az aktív-reaktív erők uralását jelenti, s az erők és akaródzások lényegük szerint differenciáltak és minősíthetők is. Itt, a minősítés pillanatában keletkezik az *interpretáció* fő problémája, vagyis az erők mennyiségi különbségeit minőségként értékelő felfogás *értékítélet*-szerű gesztusa, s ennek akár felfedése, megértése is. A geertzi *értelmezés hatalma* szempontjából az *értelmező* ebben a struktúrában csak perszonális hitelességű kapcsolat vagy alapos és hosszantartó megfigyelés révén pillanthat rá az értékmomentumra. A fennálló erőviszonyok és életsemények illetően feltárása, definiálása persze már magában véve is *interpretáció formájában megjelenő hatalomakará*s (ha másé nem, hát a kutatóé, hogy definiálja a situációt a meghatározások pontosítása révén és a szemléleti káosz ellenében) – de azt hiszem, ez már a tudományos megközelítésmódot elvitathatatlan önkényének kérdése, azé a diskurzusé, amelyet a tudomány folytat az életet élővel, s itt, ha valóban *kutatásról* beszélünk, inkább *leíró* természetű értelmezést rendelünk hozzá, nem hatalomfilozófiáit vagy morálszociológiáit.⁹

⁷ Lásd például Michel Maffesoli: *Le temps des tribus, le déclin de l'individualisme dans les sociétés de masse*. Méridiens Klincksieck, Paris 1988; Joseph A. Camillieri–Jim Falk: *The End of Sovereignty? The Politics of a Shrinking and Fragmenting World*. Edward Elgar, Aldershot. 1992; Cohen, Abner: *Two-Dimensional Man. An essay on the Anthropology of Power and Symbolism in Complex Society*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles 1974; Marc Abélès: *Un ethnologue à l'Assemblée*. Odile Jacob, Paris 2000.

⁸ Lásd még ehhez Marc Abélès: *Pouvoir, société, symbolique*. *Dialectiques*, 6.(1974). 32–58; Balogh István: *Igazságosság és politika*. L'Harmattan, Bp. 2006; Heller Ágnes: *Identitások, életterek, hatalmi terek, ismeretlen belvilágok*. *Kritika*, 8.(1996) 14–17; Krasztev Péter – Jon Van Til (szerk.): *Tarka ellenállás. Kézikönyv rebelliseknek és békésekknek*. Napvilág Kiadó, Bp. 2013.

⁹ Lásd pl. Paul Ricoeur: *Herméneutique des symboles et réflexion philosophique*. In: *Le conflit des interprétations*. Seuil, Paris 1969. 283–285; Reinhart Koselleck: *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. Józsefvég Műhely Kiadó, Bp. 1997; Geertz, Clifford: *Az ideológia mint kulturális rendszer*. In: *Az értelmezés hatalma*. Századvég Kiadó, Bp. 1994a. 22–62; Mikecz Dániel: *Az ellenállás kultúrája*. Kultúra, identitás a mozgalmakutatás irodalmában. *Politikatudományi Szemle*, XIX(2010) 2. 110–126.

Nietzsche szerint „a hatalom akarásának mindig a pillanatnyi minősége az uralkodó” (*i. m.* 39.), ahol az erő ad értelmet a dolgoknak, s a hatalomakarás a jelentőségét nyeri. Ebben a világban az aktív erő, az igenlő akarat emeli piedesztálra, magasra, (Nietzsche kedvenc szavával) „úri” rangra azokat, akik szemben állnak „az alacsonyak, hitványak, rabszolgák” tömegével, mert ezekben a gátló erő, a tagadó akarat, a menedékkeresés olyasféle életfilozófia-konformizmust erősített meg, amely a határok, a kényszerek, a különbözőzés jogának elismerésével a nietzschei „középszerűséget” segít kialakítani. Történetileg ez azt eredményezte, hogy az aktív erők önmagukat valamely jogos fölény megtestesítőiként fogták fel, a szerves evolúció koronáiként, a különbséget indokoltan hangsúlyozó győztesként – ami azonban nem így van a maguk szerepét folytonos funkciótudattal átélő, tevékeny jelenlétét a „közvetlen politizálás” aktusaként tudatosító törzsi és hordatársadalmak esetében.¹⁰ De ezekről s a filozófiai ráközelítés oksági érvényességétől alighanem igen távoli asszociációk, mint mondjuk a menekültek, a politikai „felhatalmazottság”, győztes önkép, az alárendelt társadalom összképe igen ismerős lehet korunk hírharangjait meghallóknak – ám a lapos utalás ezekre legyen inkább a véletlen áthallás műve, nem az én narratívámé. Viszont a politikai antropológia Balandier ötvenes évekbeli fekete-afrikai (1969), Clastres hatvanas-hetvenes évekbeli dél-amerikai, Geertz (1994a) ugyanekkori marokkói vagy balinéz leírásai is tükröznek annyi antikolonialista tereptapasztalatot, hogy azokból szembeszökően kiviláglik az állam nélküli társadalmak és az államellenes mozgalmak analógiás viszonya, nem utolsósorban még Weatherford 1981-es washingtoni államantropológiai helyzetképéből, Marc Abélès körképéből a francia államról (1974, 1983, 1986, 2007) vagy számos más jelenkori antropológiai kutatás témakörében állami, államközi terekről is, például a migrációkról.¹¹

Saját közelítésem nyilván nem az egyetlen aspektus, de még ehhez is szükségesnek látszik néhány kiemelhető momentum aprólékosabb értelmezése. Ilyen példaképpen a szuverenitás, a legitimitás és a civilitás, avagy a *communitas* értelmében vett autonóm döntésállapot kérdése.

Röviden jellemezve vagy tematizálva csupán: a *szuverén*, vagyis a legfőbb hatalom, a szubjektív módon kiterjesztett, de elfogadásra váró mindenkori legfőbb döntésjog elvben a jogfilozófia és jogantropológia alapkategóriája is, de más tudáságazatok felé áthallásai számos változatban ismertek. Röviden körülírva az alapjogok rendszeréről, az emberi létezés legfőbb mértékéről van szó, még a méltóság előtti, de a szubjektum fölötti státuszban. Az európai gondolkodás hagyományában és a közpolitika szótárában a brit, a francia és német felvilágosodás óta egzisztáló fogalom *konszenzuális társadalmi térben* evidensen tükrözi a születéstől minden embernek kijáró tiszteletet (újabban a fogantatástól számítva is), beleértve a vallás, a

¹⁰ Lásd itt még Georges Balandier: *Anthropologie politique*. Presses Universitaires de France, Paris 1969; Marc Abélès: *L'anthropologue et le politique*. *L'Homme*, XXVI(1986) 1–2. 191–212; Pierre Bourdieu: *Az identitás és a reprezentáció*. *Szociológiai Figyelő*, 7. (1985) 7–22.

¹¹ Lásd továbbá Clifford Geertz: *Darabokból álló világ (A kultúra és a politika térképének megváltozása)*. *Magyar Lettre Internationale*, 49. (2001), <http://lettre.c3.hu/>; Abélès, Marc: *Le lieu du politique*. Société d'Ethnographie, Paris 1983; Marc Abélès: *Az állam antropológiája*. Századvég Kiadó, Bp. 2007; Pierre Clastres: *La société contre l'État*. Éditions de Minuit, Paris 1974; uő: *Recherches d'anthropologie politique*. Seuil, Paris. 1980; Ilyés Zoltán: *A nemzetiség néprajza/antropológiája. Kutatástörténeti vázlat*. https://www.researchgate.net/publication/276395746_A_nemzetisites_neprajzaantropologija. Kutatástörténeti vázlat; Kovács Nóra: *Szállítható örökség. Magyar identitás-teremtés Argentínában (1999–2001)*. Gondolat – MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutatató Intézet, Bp. 2009; Jack McIver Weatherford: *Tribes on the Hill*. Rawson, Wade, New York 1981 (Magyarul: *Törzsek a dombon. Az Egyesült Államok Kongresszusa: rítus és valóság*. Századvég, Bp. 2005.)

társadalomszervezet, a presztízs, a rangok, státuszok sokféleségét és ezek sokféle interpretációját. Az emberi társadalmak szociális érzékenysége így mindenkori tárgya a saját jogon kivitelezhető döntéseknek, az érintettek önálló cselekvési szabadságát semmiben sem korlátozva (vö. szubszidiaritás, a mindenkori legközelebb eső döntési szint előjoga, egyházi vagy közjogban, igazgatási vagy uniós szinteken is). Ez a klasszikus polgári ideál az egyén szuverén döntéshozatalát úgy ismeri el, hogy a társadalmi folyamatokbani részvétele akár a mindenkori állam ellenében is releváns lehet – az államnak az egyén szintjére vonatkozó beavatkozása mindig indoklásra szorul, függetlenül attól, hogy ez korai polgári állam, részvételi demokrácia vagy civiltársadalmi mozgalmi stratégia vitatkozó szempontja-e, vagy csupán a jogelvéké, hatalmi huzavonáé. A polgári fejlődéstörténetben, amely önmagát épp a nempolgári, nemvallási, nemfeudális, nemkatonai egzisztálás pozíciójában fogja fel, a szociális minimum és szolidaritás ennek legelőkelőbb morális kerete kellene legyen (lásd bővebben Schmitt 1992; Gombár 1996; Deleuze 1993; Hertz 1970¹²).

A *legitimitás* alapszempontja azt a morális igazolást kell tartalmazza, amely szerint a civilizált, közös megegyezést mint uralmi keret *elfogadását* tükröző társadalomszervezeti alapelvek egyrészt a jogi értelmű elvitathatatlanságot foglalják magukba, másrészt a civilizáció önképe ennek csiszoltabb változataiban a megegyezések, vitán alapuló konszenzusok, megoldáskeresők játszmák, harmonizálható döntési kompetenciák összjátékát tekinti önmaga legitímálójának, azaz jóváhagyó rendszerének. A legitim rend emellett még rászorul a szimpla tudomásulvételén túli támogatottságra, vagy épp ennek ellenkezője lesz sora: a létező fennálló elvitatása. A legitimitás tehát építhet a tényleges támogatottságra, de józan megfontolás tárgyává kell tennie a megértés, a szándékközösség szempontját is, rövidebben a kontinuitás elvét, a hatalmi jogosítványok genealógiái, időből eredeztethető alapját, mely nélkül a megértésnek és jóváhagyásnak és elismerésnek nincs érvényes morális jogalapja sem. A hatalom mindenkori akarása azonban a legtöbbször és leginkább ezt a támogatottsági relációt látja bizonyoságnak, egyúttal kockázatnak is (pl. ha nem nyertünk támogatással, akkor a szavazóink relatív többségét nevezzük legitim többségnek, függetlenül a 3:5 aránykülönbségtől, mint a legutóbbi népszavazás alkalmával. Ez a minikáosz jelen van a magyar választási rendszerben, de helyet kap a hetvenes-nyolcvanas évek francia rendszerében is, erről bővebben Abélès 1974, 1983, 2007).

A specifikált hatalmi *térhasználat* társadalmi tétek, felelősségek, konfliktusok, kihívások és válaszok, többszereplős játszmák, előnyök és hátrányok *elosztási viszonyaiból* és az újrafelosztási kísérletekből áll, ahogyan az a politikai rendszerekben is intézményesült *erőviszonyok* függvénye. Amiként a hatalom kialakítja a maga uralmi hatókörének terét, intézményesíti működési szabályait, megszabja érvényességi határait, úgy a társadalmon belüli kapcsolatok sem csak a kölcsönösség és lekötelezettség struktúráiból szerveződnek, hanem a hatalom centrális és perifériális szereplői közötti viszonyból, szabályozott kapcsolataikból és

¹² Lásd Carl Schmitt: *Politikai teológia. Négy fejezet a szuverenitás tanáról*. ELTE JTK, Bp. 1992. 7–126; Gombár Csaba: Mire ölnünkbe hullott, anakronisztikussá lett. Magyarország szuverenitásáról. In Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László – Várnai Györgyi (szerk.): *A szuverenitás káprázata*. Korridor Politikai Kutatások Központja, Bp. 1996. 13–45; Gilles Deleuze: *A quoi reconnait-on le structuralisme?* Ed. François Chatelet: *Histoire de la philosophie. Le XXe siècle*. Hachette, Paris 1973. 304–305. On-line : http://www.jgyph.hu/mentorhalo/tananyag/A_francia/_a_quoi_reconnait_on_le_structuralisme_.html; Robert Hertz: *La prééminence de la main droite. Étude sur la polarité religieuse*. *Revue philosophique* (68)1909. 553–580; valamint in *Sociologie religieuse et folklore*, PUF, Paris 1970. 80–101. www.anthropomada.com/bibliotheque/HERTZ-Robert.pdf

rítusaikból is.¹³ Éppúgy, miként a modern államok (párt)politikai kommunikatív rendje vagy normái is határokból és határáthágási gyakorlatból állnak össze, majd intézményesülnek, azaz jogelvekké, szokásgyakorlattá válnak, legitim módon szabnak korlátot az indulathatárok átlépőinek. Csupán a szimbolikus értelmezés, a „jelentésekből szőtt háló” (Geertz 1994a) egyik furcsasága, hogy a szociálintropológust érdeklő hatalom – itt egyszerű képletté lecsupaszított modellben: „A” és „B” alá/fölérendeltségi viszonya – a hatalom kézbe tartója által adott utasításokban és az alárendelt engedelmeskedésében testesül meg, a kulcsszó pedig a „power” [= hatalom], amelynek fizikai konnotációja energiát, tápegységet, áramlást és feszültséget is jelent az angol nyelvben: csupa olyasmit, amelynek révén két pólus közötti érintkezés történik, maga az *érintkezési aktus* pedig egyfelől a két minőség közötti *határmezsgyét* alakítja ki, másfelől pedig *veszélyzónát* alkot, melyet a dinamikai különbségben jelen lévő domináns szereplő valószerűsíthetően erőszakkal fog áttörni.¹⁴ Amikor az „értelmezés hatalmáról”, az ideológiai-nyelvi-kulturális előnyökért folyó érdekelméletek föloldhatóságáról beszél Geertz az ideológia funkcionálását tárgyalva, ezt az érdekelméletek pszichés előnyökért folytatott módszerként, lényegében a nyelv mint hatalom, a szimbolizáció mint színtér kérdései között taglalja részleteiben. Hogy ne legyenek szintisztán csak elméleti, engedessék egy példával élnem:

Ha azt mondom: Pentagon vagy Vatikán/Róma – nagyjából egy adott kor és értelmi szint fölött mindenki sejti, hogy Hatalomról, annak akarásáról, szimbolikus megjelenési formájáról, intézményéről, metonímiájáról van szó. Ha Bécsről mondom a 19. században vagy Moszkvát a 20. század első háromnegyedében, az értelmezés direkt politikai üzenet vagy deklarált minősítés nélkül is politikai keretbe illeszkedik. Ha „mumussal” fenyegetem a 4-5 éves unokáimat, kiröhögnek, mert nincs ennek életközeli fenyegető tartalma, valamint nem érzékelik-értelmezik „politikaiként” az őrdögi praktikákat. De ha Vatikánnal fenyegetek egy papot, Brüsszellel egy választópolgárt, akkor immár a pusztá városnév mögé juttatott üzenet, ez „értelmezés hatalma” is azonnal a félnivalót közvetíti, klasszifikál, orientál, szimbolikusán minősít is. A mindennaposá vált csúsztatások ugyanakkor egy a közfelfogásban beidegződött, ráarakódott, szokványosodott jelentés, üzenet, működéségsz utalásává válnak, s pusztán a beszéd, a fogalmak révén egyfajta *communitast* konstituáló struktúrává vagy ideológiává erősödnek. A jelentés ezzel megosztott híveket és ellenzőket, kategorizál vagy elkülönít entitásokat, s a képzelt nemzet intézményesített változatát (nemzetállam, NER, világmagyarság/összmagyarság, ősi hagyomány, származástudat, „keleti rokonság” stb.) révén a korszak politikai dinamikájával szentesíti az akarat eredményességét.¹⁵ Tudatos, alkalmazott módon úgy viselkedik, mint közzjót tükröző jelentéstartalom, „igazságértéket” hordozó többletképesség vagy uralmi legitimitásfelhalmozás. Aki pedig ennek elfogadásából, megalkotásából, részvétel élményéből kimarad, az nemcsak azonnal az ellenoldalra kerül, hanem üzletfélből vagy partnerből is akár rögtön idegen, ellenfél, ellenség lesz.¹⁶ A hovátartozások, választható entitások közege el is várja a lojalitást,

¹³ Lásd Clastres 1980; Abélés 2007; Cohen 1974; Bakk Miklós: *Választási rendszerek*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Cluj-Napoca. 2007; *A nemzet antropológiája. Hofer Tamás köszöntése*. Szerk. A. Gergely András. Új Mandátum, Bp. 2002. <http://mek.oszk.hu/06800/06812/>

¹⁴ Lásd még Geertz: *i. m.* (1994a) és *i. m.* (2001); Edmund Leach: *Szociálintropológia*. Századvég, Bp. 1996. 133–134.

¹⁵ Lásd még Pál Gábor: *Tereket nyitó kulcskategória. A gyűlöletbeszéd fogalma a magyar politikai diskurzusban, 1994–2004. Politikatudományi Szemle* 1. 2011. 97–116.

¹⁶ A distinkciókhoz lásd: Reinhart Koselleck: *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. Józsefvárosi Műhely Kiadó, Bp. 1997; Bakk Miklós: *Választási rendszerek*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Cluj-Napoca. 2007.

a megfeleléskényszer, a jólviselkedés pragmatikus verzióit, a sosem definiált, de mindenkor mintegy meghatározhatónak tetsző értékrend követési szabályait, az eltérések szankcionálási módját, a „Sollen” sajátlagos önérvényesítési akaratszerűségének utat engedő elvárásrendet. Olyan értékteret tehát, melyben a morális parancs a morális pánik ellenoldali formáját ölti, a hatalom elbirtoklása ténylegesen az értékek értékének deklarált kisajátítását szorgalmazza. (Ha én definiálom, mit tekintek definíciónak, értéknek, jogelvnek, akkor máris a definíciós hatalom kisajátításával, birtokolt eszközével éltem.) Az érték- és jogelvek deklarálása végső soron olyan gyarmatosítást szimbolizál, melynek nincs is már szüksége valódi fegyverekre, tényleges mozgásra, megszálló erőkre, terrorra, hanem eléri mindezt a főhadiszállásról ki sem mozdulva, többszörös áttételeken keresztül, talán még jóval hatékonyabban, mint területfoglaló egykori mivoltában. A legális uralom élményközössége így lesz szuverenitásának elorzása révén a totális uralom elősegítőjévé, a civil engedetlenség ugyanakkor ezúton válik lázító rebellióvá és „nemzetbiztonsági kockázattá”, a hatalom pusztá látszatainak és előnyeinek szimpla akarása pedig össznemzeti érdekközösség eszméjévé erősödik.¹⁷

Mi köze a boldog emlékü Nietzschének mindehhez, az értékek értékterének értékeléséhez, személyes szuverenitás és kollektív entitás viszonyrendszeréhez? Miképpen kutatható mindez? Hogyan lesz az apolitikus vagy az antipolitikus magatartásmód is kénytelen találkozás, érintések és birkózások helyszínévé? Ennek tézisképpen rövidre fogott jelzésével egyben azt is érzékeltetni próbáltam, mennyi dilemma, norma, képzet, látszat, illúzió és szimbólum, valóságos helyett virtuális terekbe is betolakodó attrakció vesz körül bennünket, mikor akár *nempolitikai politikáról* van szó. Lehet-e még – máshogy és másért – akarni a hatalmat, értelmezni az értelmet, kutatás témájává tenni a narratívák újdontúj rendjét, átalakuló szótárát vagy átírt szinonímagyűjteményét?...

Kérdéseim csak a megválaszolatlan hipotézist erősítik, egyben jövendő feladatot is kínálnak. Ennél többet – olvasóim verbális gyarmatosításának elkerülése érdekében – magam sem igazán akarnék. Ez is teljesíthetetlen, vagy legalább annyiféle választ és részletezést, sűrű leírást és értelmezést igényel, amennyi még seregnyi kutató, megannyi ágazati antropológia, komplex és többszintű vagy többhelyszínű ráközelítés révén is csak éppenhogy körvonalazható...

Ámde azt – ha javasolhatom – ne fogadják el tőlem, amikor a Hatalom esetében nem a manipulálókról szólok, s nem az antipolitika hatalmáról, a civil stratégiák erőszakmentes kihívásairól vagy a fegyveres fenyegetés rémségéről, hanem a megértés, a beleérzés, a geertzi értelemben vett „értelmezés hatalmáról”, az ideológiai-nyelvi-kulturális előnyökért folyó érdekelméletek föloldhatóságáról. Geertz ezt az *érdekelméletek* pszichés előnyökért folytatott módszerként jellemzi, s egyik kinövésésként kezeli a *feszültségelméleteket*, melyek a struktúrához kötött eszmerendszerek motivációs alapjait, hiányérzeti momentumait kezelni lehetnének képesek.¹⁸ Mindketten – az érdekek és a feszengések is – jócskán kitétek/kiszolgáltattak a fölébük helyezkedő értékek rendszerének, s annak is, kinek/kiknek áll módjában az értékekről rendszerszerű gondolkodást értékévé vagy értéktelen kalandorsággá tenni. A Hatalom akarásában épp ez a kortárs kihívás, ez a minapi késztetések gyakorlati és kutathatósági minimuma. Egyúttal felelőssége is: a kollektív és strukturális feszültségeket nem sablonos ideológiákkal, hanem a szimbolikus formálódás intim kérdéseinek faggatásával lehetne talán közelebb vinni a

¹⁷ Lásd ehhez Abélès 1974, 1983; Cohen 1974; Geertz 2001; Maffesoli 1988; Krasztev – Van Til (szerk.) 2013.

¹⁸ Geertz i. m. (1994a). 30–32.

kutatás és felfedezés szférájához. Idézem erről Geertz-öt: „Az ideológia kiváltó okai és hatásai közötti kapcsolat esetlegesnek tűnik, mivel az összekapcsoló elem – a szimbolikus formálódás öntörvényű folyamata – fölött csöndben átsiklanak. [...] Az ideológia mint kulturális rendszer az egymással bonyolult struktúrájú összefüggésben álló jelentések – amelyek az őket létrehozó szemantikai terminusok terminusaiban függenek össze – tisztán szlogenekből álló színpada mögött fejlődött ki.” [1994a 42.] [...] Az ideológia funkciója egy autonóm politika lehetővé tétele azáltal, hogy biztosítja részint azokat a megfellebbezhetetlen fogalmakat, amelyek értelmessé, részint azokat a meggyőző képeket, amelyek kézzelfoghatóvá teszik.” (Uo. 48.)

Az ideológia tehát a feszültségre adott válasz – Geertz szerint – s a célirányos cselekedetek erősen képszerű természetének, a hozzájuk intenzíven ragaszkodó csoportoknak „ismeretlen valamik” kialakításában vállalt aktivitását látja olyannak, ami az emberek maguknak gyártott problematikus valóságképeiből áll, s a kollektív lelkiismeret mátrixaitól függően alakul. „Azonban a saját vízióhoz való csöndes ragaszkodás valószínűleg a legmegfellebbezhetetlenebb dolog.” (Uo. 62.)

Ezért is lehet a hatalom akarása olyan jelentéstartalom, mely a találkozások, a cselekvések, remények, örökségek és akaródzások kollektív, élményközösségi alapú értékévé válik. Vagy (szemantikául, antropológiául nézve) az értékek értékelésének esélyévé...

The Will to Power and the Experience of Power

Keywords: political anthropology, communicative systems of power, rites of power, Friedrich Nietzsche

The anthropological presentation of communication, interpretation, and the communicative systems of power is not a “purely” political science or empirical anthropological matter, because the world-life functions in a ritualized space, where transition between cultures and political establishments itself is a ritualized event, rather than some kind of “natural” state of being. Rites of power always have a governing and preservative instrument in the social space, which in its concrete designation is nothing more than the penetration of exercise, legitimacy, and “mechanism” of power, and violence. How does violence become a system, a permissible norm, a tolerated common law, a privilege of initiates, and how does the all-encompassing operation turn into a kind of *communitas*-constituting structure or ideology, carrying the meaning that reflects effectiveness of will, and “truth-values” sanctified by the dynamics of the era? How do functional “complications”, social stratification, contact-network, interaction, in addition to functional content, continuity, and legitimacy take shape in the social structure – according to encounters?